

מנור נחום (מונדרר)

יליד 1923, קראקוב, פולין
 הצטרף לקורס הגדעונים במרסיי ב-1946
 הגיע לארץ כגדעוני באונייה "התקווה" ב-1947

כמה מילים על קורותיי עד 1946 – ונדמה לי שהן חורגות קצת מן הדגם המקובל.

הובאתי ארצה בהיותי תינוק. ילדותי עברה עלי בשכונת בורוכוב, אבל כשהייתי בן 5 שבו הורי לקראקוב. למדתי מהר פולנית, הלכתי לבית ספר וגם לגימנסיה עברית בעיר; הייתי מדריך בצופים... כשפרצה המלחמה גויסתי לזמן קצר לצבא הפולני, בהמשך נכלאתי בגטו ועברתי את כל מסלול ההשפלות, הרדיפות והעינויים – כולל כמה מחנות ריכוז. למזלי הגדול, האחרון שבהם היה זה אשר הונצח אחר כך בספר ובסרט "רשימת שינדלר", וכך ניצלתי מן התופת – היחידי ממשפחה בת שש נפשות¹.

לאחר השחרור התגלגלתי בין כמה מחנות עקורים באוסטריה וגרמניה. הצטרפתי ל"קיבוץ עליה" והגעתי למחנה נוסף בבליגיה. יום אחד בעת מסדר בוקר הודיעו לנו: "על דוברי עברית ויודעי חשמל להתייצב במזכירות". יחד עם עוד ארבעה חברים נשלחנו דרך הגבול ה"שחור" לצרפת בלי לדעת את פשר המשימה. הגענו בלילה לפאריס והמבריה שלנו שיכן אותנו בבית מחסה לפליטים; הוא בעצמו הסתלק. לרוע מזלנו, באותו לילה ערכה משטרה מצוד וחיש מהר מצאנו את עצמנו מאחורי בריח. לא ידענו בעצמנו מה אנו עושים על אדמת צרפת ונאלצנו לבדות סיפורי כיסוי דימיוניים; איך הם היו מגיבים לו סיפרנו את האמת, שאיננו יודעים איך ולשם מה הגענו? ... את הימים היינו מבילים במשטרה בחקירות ולקראת ערב היו משחררים אותנו עד הבקר הבא. את הזמן הפנוי ניצלנו היטב לסיורים בכל אתרי התיירות אשר היו מוכרים לי מלימודי היסטוריה והספרות. כסף לא היה לנו – מדי פעם היינו מקבלים מאב בית המחסה כמה פרנקים וכך התקיימנו על באגטים ומלפפונים חמוצים. בית המחסה שכן בלבו של הרובע היהודי, המכונה "פלעצל" ובאמצעות היהודים עלה בידינו להקים קשר עם קן "השומר הצעיר" ודרכו גם עם ה"מוסדות". מצב רוחנו השתפר וכמוהו גם מצב התזונה, ויכולנו להרשות לעצמנו גם מותרות – כלומר נקניק. נערך לנו משפט בגין כניסה בלתי חוקית למדינה ונצטוונו לעזוב את צרפת תוך 24 שעות. מצוידים במלווה חדש ושמות חדשים נכנסנו לרכבת ונסענו ל... מרסיי.

הגענו לבית בודד ברובע מדראג קרוב לים, אשר שימש לפני המלחמה כמועדון של התנועה הימית "זבולון". פגשנו במקום קבוצה של כ-20 בחורות ובחורים ממחנות עליה שונים באירופה. בהדרגה נודעה לנו גם מטרת בואנו: לצורך הפעלת תחנות אלחוט בחוף ובספינות העפלה, הוחלט במוסד להכשיר את המפעילים מקרב העולים עצמם וכך להתגבר על המחסור בכוח האדם. ההכשרה בארץ בתנאי מחתרת הייתה יותר קשה ומסובכת וכנראה לא הדביקה את הביקוש. כל עניין הקשר האלחוטי הווה אחד הסודות כמוסים ביותר (הסודיות אשר אפפה את נושא האלחוט, גרמה כנראה לזה שעד היום אין כמעט אזכור לקורס שלנו ובוגריו בספרות ובתיעוד. יורשה נא לי בזה להסיר את הלוט מן סיפור ולהקדיש לו כמה שורות²). נאמר לנו שאנו שייכים מעתה למסגרת מצ"ב (מי מכיר, מי יודע? נדמה לי שאלה ראשי תיבות של "משמרת צעירה באירופה"³).

הלימודים החלו. מיד נוצרה אווירה ארץ ישראלית. התחלנו לדבר עברית-גם בינינו. קבלנו סידרה של הרצאות בנושאי תולדות הציונות, ידיעת הארץ, תורת החשמל ואימוני ספורט וג'ודו. עשינו קפיצה פסיכולוגית עצומה והתחלנו לראות את עצמנו כאנשי המוסד, חברי ההגנה ושליחי הישוב (יום אחד הגיע נחום שדמי ובטקס לילי מרשים השביע אותנו לחברות בהגנה; גאוותנו הרקיעה שחקים. התרגשנו מאוד ונזכרנו איפה היינו עוד לפני כשנה

¹ הקש כאן לפרטים על קורות נחום ואישתו לעתיד גניה בזמן השואה (פרסום של יד ושם)

² הקש כאן לכתבה על קורס הגדעונים במרסיי המפורסמת באתר.

³ ידועה פלוגת מ.צ.ב. (או מצ"ב – ר"ת של "משמרת צלחים בגולה"; צל"ח – ציוני לוחם חלוץ) שהייתה יחידה של ההגנה שהוקמה ופעלה באיטליה, באביב 1946, במתכונת פלוגת פלמ"ח (נקראה גם פלוגת "יגור"). מדריכה היו יוצאי הבריגדה היהודית וחברי פלמ"ח, וחניכיה היו פליטים ניצולי שואה. היחידה פורקה לאחר קרוב לשנת פעילות ומרבית חבריה העפילו בספינה 'שבתאי לוז'ינסקי'. לא ברור הקשר, אם ישנו, בין פלוגת מצ"ב ל"מסגרת מצ"ב" שנחום מזכיר.

וחצי). התחלנו לחקות את אופן התנהגותם ואת שפתם של מדריכינו. ניסינו להדמות להם מכל בחינה ולהיות צברים מושלמים.

דן בן אמוץ היה מודל חיקוי נערץ, אבל הוא הסתכל עלינו קצת מלמעלה; נדהמנו כשמאוחר יותר נודע לנו שהוא יותר "משלנו" מאשר "משלהם".

לימודי אלחוט ומורס היו אינטנסיביים ביותר וגם קשים למדי. למדנו 10 שעות ביום; בהתחלה ה"די-די-דידה-די" היה משעשע אבל כשהמירויות גברו, קבלנו כאבי ראש ואחדים אפילו נאלצו לפרוש. בראש הקורס עמד "דוד" – חנוך בלצן, חייל בריגדה שהושאר. בצד המשקי טפל משה ורדי המכונה "האוסקיפר", והמדריך הראשי היה "בוב" – נחמן בורשטיין, אשר לו אנחנו חבים עצם היותנו אלחוטאים. וגם מהר סיגלנו לעצמנו את הכינוי ה"סודי" – גדעונים.

כעבור כארבעה חודשים הסתיים הקורס וזכינו בחוויה: טיול מאורגן לאורך הריביירה, כולל ביקור בניס ובמונטה קרלו. זה היה מאוד מרגש כי בקרנו בפעם ראשונה במקומות אקזוטיים המוכרים רק מקריאה עוד מימי נעורינו. עם סיום הקורס התחלנו להתפזר. נשלחנו לכל מיני משימות, כמו סיוע בהתארגנות לקראת ההפלגה במחנות עולים, הקמת מחנות חדשים, הפעלת תחנת אלחוט מקומית והעיקר – עליה על הספינות לשם הפעלת הקשר בעת ההפלגה. באפריל 1947 הגיע גם תורי ועליתי על סיפון האונייה "טריידווינדס" [Tradewinds] אשר שרתה בעבר במשמר החופים האמריקאי. היא הגיעה מפורטוגל, שם התקינו בה דרגשים רבי קומות. שם הצופן שלה היה "עמליה". הצוות הורכב ברובו ממתנדבים יהודים אמריקאים. לאות הפגנת ידידות הם דיברו אליי בידיש אמריקאית ("דער בראדער האט אברטייקען דעם גאנצען ביזנעס אונד דער אולדבויע'יק מיט די מאמע ענג'ווייען זאך"), אותה לא תמיד הבנתי. מרגע הרמת העוגן התברר שאני חייב חוב גדול לאל המעמקים ופתחתי בהאכלת דגים באופן אינטנסיבי. התביישתי שאני לא כזה זאב הים, ולשאלות סימפאטיה של אנשי הצוות: "נוחים, ביסט סיק?" הייתי עונה בגאווה: "איי אם ג'אסט טיירעד" ... אכן זה לא תענוג גדול לשבת בקבינה מתנדנדת, לחפש את אותות השידור של התחנה ממול בין מאות הצפופים, לשדר, ובין לבין למלא את הדלי שהיה קבוע בין הרגליים. בהמשך הפך הדבר למטבע לשוני, והשאלה הישנה קבלה ליטוש: "נוחים, ביסט שוין ווידער טיירעד?". מאז עברו ימים והפלגות רבות, התחלתי וחשבתי את עצמי לזאב ים אמיתי, אבל תמיד אזכור את התחושה המבישה, המתסכלת, המדכאת וחסרת אונים זו.

בהפלגה זו נוצר עוד מטבע לשוני. כל התשדורות התנהלו בכתב סתר; המפתח שהיה ברשותי דמה לטבלאות לוח הכפל: טור אופקי ואנכי בקצה של אותיות לפי סדר א'-ב' ובתוך המשבצות צמדי אותיות לפי סדר אקראי. וכך לכל צמד אותיות של המסגרת התאים צמד אקראי מוצפן "בלתי מדפיסים במכונת כתיבה עם הרבה עותקים בעזרת ניר פחם. העותקים האחרונים היו קריאים בקושי, ואחד כזה בדיוק אני קבלתי. כעבור כמה ימי הפלגה קלטתי הוראה האומרת לנו להפליג בכוון... (וכאן אני משפשף עיניים וממשיך) פורטו חארא. מלא גאווה אני מציג את המברק לרב החובל והוא מחפש במפות ובספרים ומכריז: אין מקום כזה! אני מבקש את הטקסט בשנית ואחר כך באותיות לועזיות ושוב מקבל משהו דומה ל-"Porto Here". הקפטן לא מוותר: אולי יש לשם זה מובן כלשהו בשפה עברית? ענית לו בוודאי, והסברתי את המשמעות. הדבר הפך לבדיחת ההפלגה ואולי לבדיחת הים התיכון כולו. ואילו הקפטן פנה על דעת עצמו למפרצון Porto Venere ליד La Spezia – שם אכן ציפו לבואנו.

עגנו במפרץ מול העיירה וחיש מהר התחילו להופיע סירות הסוחרים ובמקום נפתח שוק תוסס של סיגריות אמריקאיות. בהתחלה זה היה קצת מבדח, אבל בהמשך הגיעו עשרות סירות אשר שמו ממש מצור על האוניה ונוצרה סכנה של שבירת הסודיות. השמועה על הגעת "אוניית הסיגריות" פשטה בכל האיזור. מרומא הובהלה "הזקנה" – עדה סירני, אשר כינסה את כל הצוות ולאחר נאום פטריטי קצר פנתה אליהם כמורה בבית ספר ודרשה להביא מיד את כל מלאי הסיגריות שברשותם ואת הכספים שהרוויחו. המלחים המפוחדים התפזרו לתאיהם וחש מהר נערמו על השולחן כמויות מרשימות של קרטונים וכסף (השטרות של לירות דמו אז יותר לסדינים!). בלי להניד עפעף הכריזה עדה בקול דרמטי שהיא מחרימה הכל בשם ה'הגנה'. איש לא פצה פה, כולם התפזרו.

במשך שני לילות העלינו לאונייה את העולים-המעפילים בשתי נקודות. חבלים נקשרו לחוף ופתאום החלו להופיע מן האפלה סירות גומי עם אנשים. הם היו עייפים, חוורים וחסרי בטחון. כל אחד שמר על תרמילו. הבנתי לרוחם

והתרגשתי – עוד תמול שלשום הייתי אחד מהם, עברה המחשבה במוחי ולא הרפתה, והנה ניתנה לי הזכות ליטול חלק בהסעתם, הצלתם. התרגשותי גברה עוד כשלמחרת היום פגשתי על הסיפון ידיד נעורים, שחלקתי אתו במחנה כל פרוסת לחם ועכשיו יכולתי לגמול לו בבקבוק וויסקי. בדרך כלל היו האנשים משוטטים על הסיפון לשאוב קצת אוויר צח. המצב למטה במחסני המגורים היה בלתי נסבל – דוחק, צפיפות, מחנק וחום. כשהתרכזו יותר מדי אנשים בצד אחד, נטתה האונייה באופן מסוכן. לשם כך עמד על הגשר בחור מן המעפילים ושגך דרך הרמקול: "אלע מענטשען אויף צבייטע זייט!" – ואז כולם רצו לדופן השני וגרמו לנטייה בצד השני, ורק לאחר כמה תמרונים התאזנה האונייה. כמה קבוצות עולים התגייסו לעזרה בהפעלת האונייה: על הסיפון, במטבח, בחדר המכונות ועל הגשר. נקשרתי אל אלה האחרונים, כי גם תחנת האלחוט הייתה שם. הם תכננו להתחבר עם חבריהם אשר שהו כבר בארץ בקיבוץ נגבה. כאשר מאוחר יותר חיפשתי בארץ מקום להכות בו שורשים, בחרתי מיד בקיבוץ נגבה, אליו היה לי כבר קשר רגשי כלשהו... לכל אוניית מעפילים הייתה "תוכנית סודית" איך להערים על הבריטים ולפרוץ את ההסגר. הצרה הייתה שהבריטים לא תמיד ידעו שזאת אכן "התוכנית" וכמעט תמיד הצליחו לגלות את ספינותינו... "התוכנית" שלנו התבססה על יכולתנו לפתח מהירות גבוהה יחסית לפרק זמן קצר.

הפלגנו לצפון מזרחו של הים התיכון לאורך חופי טורקיה ולבנון על מנת לא לעורר את חשדם של הצירים, ובלילה אחרון היינו אמורים לבצע את הזינוק במלוא הקיטור לעבר חופי הארץ. מה לעשות, גם התוכנית זאת נכשלה והתגלנו על ידי מטוס סויר. המתח עלה ובמהרה הגיעה משחתת ובעיקבותיה אחת נוספות. התקיים הדו-שיח המסורתי עם ילד מקרב המעפילים חבוש בכובע רב החובל וצועק ברמקול: "איך בין דער קאפיטאן!". בשלב זה קבלתי מן הארץ מברק: שמכם אוניית ההגנה "ארתור ג'יימס בלפור". מיד ניגשו כמה מלחים לצבוע את השם על דופן האונייה, וכך נעשתה ההכרות עם צי הוד מלכותו. בקרב המעפילים הייתה אישה בהריון מתקדם אשר התקשתה משום מה ללדת. רופא האונייה הסביר שמשום הטלטול החדגוני של הספינה לא נוצרים אצלה הצירים. פתאום ניגשו אלינו שתי משחתות משני הצדדים ונתנו לנו "קבעטש" אימתני; נוצרה פאניקה וזעזוע, צריחות האנשים... התינוק הגיח לאוויר העולם בריא ושלם! על המקום ניתן לו שם בישראל, כמובן ארטור. מה עושה הגורל? כעבור זמן קצר אני מקבל-מברק נוסף: "שמכם מעתה "התקווה!" שוב יצאו המלחים לצבוע שם חדש, בלפור לא זכה לתהילה, ולא ידוע לי מה קרה לשמו של הרך הנולד.

צוות המלחים הכין כמה "הפתעות" לשעת השתלטות הבריטים על הספינה. זרועות כבדות של סירת הצלה נותקו מן המנגנון המפעיל ונקשרו רק בחבל דק, כאשר המשחתת התקרבה שוב על מנת לנגח אותנו, נחתך החבל בסכין והזרועות נפלו ברעש גדול על סיפון המשחתת וגרמו לה נזק לא קטן. כאשר המלחים הבריטים עלו על הסיפון והשתלטו על גשר הפיקוד, אחד מהם אחז בהגה ונדהם להווכח שההגה לא נשמע לו וכוח נסתר אחר בבטן האונייה שולט בתנועות הספינה.

בעוד מועד חולקו למעפילים קופסאות שימורים והן שמשו כתחמושת יעילה בקרב התגוננות. אך מה לעשות, הגז המדמיע הוא שהכריע את גורל הקרב וכעבור זמן שלטו הבריטים ברוב האזורים.

ממש ברגעים האחרונים התחלתי לקלוט מברק, סתמתי את אפי וכיסיתי את עיניי ורשמתי ופענחתי את תוכנו. הספקתי עוד לחבל במכשיר ורצתי לירכתיים בצעקות: הגיע מברק מן הארץ! כולם נעמדו כמעט דום ואני מקריא בהתרגשות: "ברכת הישוב העברי למעפיל האלמוני המפלס את דרכו. בלה בלה בלה". אלה היו הזמנים! היום זה נשמע כמו בדיחה, אבל אז עמדנו עם דמעות בעיניים – ולא רק בגלל הגז – ושרנו את "התקווה" על סיפונה של "התקווה" מול חופי המולדת.

למלווי האונייה הוכן בעוד מועד סליק מתחת למכלי המים, עמוק בבטן הספינה. ממש לפני ההגעה לנמל חיפה, הזדחלנו פנימה מתחת לקורות המכנה ונשכבנו בצמוד לדופן, היינו ארבעה איש (שרוליק רותם ז"ל, מאיר פאליק ז"ל, אלכס שור יב"א ואנוכי), אבל היה מקום רק לשלושה. אלכס, הגבוה מכולנו נשכב ברוחב על גבינו. מדי פעם הטילו הבריטים פצצות עומק וההדף מעבר לדופן הפלדה קרע את אוזנינו וזעזע אותנו. מדי כמה שעות היה אלכס מדליק גפרור על מנת לבדוק האם הגז שאנחנו נושמים הנו חמצן (כך היו נוהגים בכל סרט). כך עבר הלילה ועוד שעות רבות של היום, בחושך מוחלט. כשיצאנו משם ברגליים כושלות ועיניים מסונוורות, התערבבנו בין פועלי "סולל בונה" שהתחיל לפרוק את תכולת האונייה. המעפילים ואנשי הצוות הועברו כבר לאוניית הגירוש. המעשה הראשון שעשינו בצאתנו מן הנמל, היה לאכול מנת פלאפל אצל הג'ינג'י ליד השער (ברבות הימים הפכתי זאת לריטואל ממש עם חזרתי מן ההפלגות, והן היו רבות). הייתי נרגש ביותר – הנה באתי, חזרתי הביתה, אני הבן

האובד, שריד יחיד מן התופת, מעפיל וגם איש מחתרת... היה לי מאוד חשוב להטיל עוגן בארץ, להרגיש עוד יותר את השייכות. לאחר פרק ביקורים בכל סניפי משפחה המפוזרים בארץ, הצטרפתי כאמור אל הגרעין בקיבוץ נגבה. ביום עבדתי בשדות העגבניות ובערבים השתלמתי בתחנת אלחוט המחתרתית של המשק תחת עינו הפקוחה של המפעיל הוותיק. כעבור חודשים אחדים נתקבל גם מברק בענייני; עלי להתייצב במטה ברחוב אלנבי בתל אביב. הכרתי שם את יאן ואת משה זיק – מנוחתם עדן. נתבשרתי שתוך חודש אני אמור לחזור למרסיי. קבלתי פתק מאגי ל"אוסוולד את האס"⁴ והתבוננתי איך הזבנית נוטלת מזוודה ומשליכה לתוכה כל מיני פריטים. כל שאלותי נענו ב- "את זה לוקחים". אמרתי שלום לקיבוץ, לעגבניות ולחברי לאוהל ומצויד בדרכון מפוברק חדש (מי יזכור את כל השמות האלה?) עליתי על סיפונה של "פרובינדס" והפלגתי מערבה.

במרסיי הצטרפתי לצוות התחנה ששכנה בבית קטן בודד בשטחה של אחוזה גדולה שידעה פעם זמנים טובים יותר. שם הרובע היה מזארג, ועל כן כונה בפי כולם "מזרע". ההכרות עם העובדים בתחנה (מלכה רופא, זכי קיני, וויקו פציביץ – כולם כבר לא אתנו) הפכה לידידות רבת השנים. אני גרתי בחדר עם מלכה ונוסף על העבודה במשמרת, היה עלי לטפל ברגלה הפגועה (היא נפגעה בתאונה בנמל טולון בעת עגינתם שם של מעפילי "יציאת אירופה" המוחזרים לאירופה⁵).

החיים שלנו במזרע היו אפורים, ספרטאנים – כמעט סגפניים. למטה בחדר האוכל עמד קרטון עם קופסאות שימורים. כל מי שנתקף רעב – בכל שעות יום או הלילה – היה ניגש, פותח קופסה ואוכל, ומשאיר את היתרה להבא אחריו. על השולחן נערם הר קופסאות פתוחות מכל הסוגים ומכל התאריכים. יום אחד בשבוע היה יום כף; היינו נוסעים העירה ואוכלים ארוחה מבושלת "אמיתית". ליום ה' נכוננו עוד שני אירועים מסעירים. אחד מהם זה לעשות אמבטיה בבית המרחץ הציבורי, כ מה לעשות, כוויילה שלנו לא היה קיים עוד לוקסוס כזה (במרוצת הזמן וויקו התעצבן והתקין בחצר טוש אשר פעל רק עם מים קרים, ורק הוא לבדו נהנה ממנו). אגב, בבית מרחץ היה חדר אחר עם שתי אמבטיות והתשלום עבורו היה זול יותר מאשר תמורת שני חדרים נפרדים ועל כן נהגנו ללכת בזוגות, מלווים בקריצות עין של המפעילים. מי שעור שמר על קצת מזומנים היה הולך לחנות התקליטים בבעלות משפחה יהודית מקומית ונהנה לשמוע איזה קונצרט בתא מבודד, ואפילו רוכש אותו. לעתים רחוקות היינו הולכים לאופרה בעיר ובולטים שם בתלבושתנו כמעט אחידה ממחסי הג'וינט, מול מחלצותיהם החגיגות של התושבים. פעם אחת הגיע גדע באיחור וצעק מאמצע האולם בקולו הרועם: "איפה החברא מן הפלמ"ח?". הקצבה אותה קיבלנו הספיקה אך בקושי לכל המותרות האלה, עד שפעם הימאים הכריזו מרד והזמינו לישיבה את אחד הבוסים שהזדמן לעיר. הוא הגיע והרביץ נאום על הישוב המתבוסס בדמו ומקריב קורבנות כאשר קבוצות מיוחסים עושים חיים כנכר; כולם השתתקו והתפזרו ואילו הבוס הזמין מונית וחזר למלוננו המפואר. בבית הגדול שבאחוזה התגוררו משפחות עולים עם ילדים קטנים וגם הימאים. הם היו בדרך כלל במעבר ובהמתנה לספינה. חדר גדול אחד שמש כחדר קריאה והיה בו פטיפון חשמלי מחובר לרדיו עתיק וארונית עם תקליטים קלאסיים. הפינה הזאת הייתה תמיד מאוישת ופעילה. שם למדתי להאזין ליצירות מוסיקאליות. תמיד ישב שם טוסקה... את סדר פסח ארגנו הבנות על פי המודל של הסדר בקיבוץ. הן טרחו, בישלו, קישטו את האולם, אפילו הדפיסו שירון. בבקרו של אותו יום הצטרפתי אל קבוצת הימאים ונסענו לחצות במלחמת שוורים אשר נערכה בארל, עיירתו של ואן גוך. ראיתי את המחזה האקזוטי בפעם הראשונה בחיי (וגם האחרונה) ואולי טוב שראיתי, אבל איחרנו לסדר ונתקבלנו במבטי נזיפה, תרעומת ותוכחה. הן עד היום לא שוכחות לנו את המקרה – ובצדק.

מעבר לחלון התחנה נשקף נופו של מחנה גדול של חיילים הודו-סינים (אז עוד לא אמרו ווייטנאמים), אשר לא הוחזרו למולדתם עם תום המלחמה, על מנת למנוע את מעורבותם במאבקי העצמאות. יום אחד הבחנו בפעילות מוגברת של המשטרה הצרפתית סביבנו וסביב המחנה. בין המכוניות בלטו כאלה המצוידות באנטנות לגילוי משדרי אלחוט. הפסקנו מיד לעבוד והחבאנו את המכשירים; הנחנו שם עלו על השידורים שלנו וחשדו בווייטנאמים שהם מפעילים תחנת אלחוט מחתרתית. ברבות הימים הם הוחזרו למולדתם ובמחנה שוכנו העולים היהודים. שם המחנה "גרנד ארנס" הוסב ל"מחנה גדול" ובפינו "מחנה דה גול". בחיי יום יום בתחנה היו סצנות משעשעות: כאשר זכי היה צריך להחליף את מלכה במשמרת (זכי אהב מרווח ענק וכשהוא שידר רעה התקרה בחדר למטה, ואילו מלכה נהגה לעבור עם מפתח סגור כמעט לגמרי), בעת ההחלפה תמיד נשמעו צעקות: "מי שוב התעסק עם המפתח שלי?". בסוף כל אחד התהלך עם מברג בכיס ובא לציון גואל.

⁴ חנות הביגוד המיתולוגית ששכנה בזמנו בנחלת בנימין, בה הצטיידו פעילי ה'הגנה' שנשלחו לאירופה בביגוד הולם
⁵ מעפילי "יציאת אירופה" המוחזרים לאירופה עגנו בנמל פורט-דה-בוק, ולא בטולון כפי שאפשר להבין מדברי נחום.

לזכי הייתה גם בעיה להתעורר – שעון מעורר לא עזר, כי הוא היה משתיק אותנו מתוך שינה וממשיך לישון. הוא היה מתחכם עם עצמו ושם את השעון באיזו פינה, אבל התוצאה הייתה זהה. אז הוא ביקש מאתנו שאנחנו נחביא את השעון ורק תוך כדי חיפוש אחר האויב המצלצל הוא היה מתעורר.

מאז תקרית "פורטו חארא" חלה התקדמות בשטח כתבי סתר. לצורך הצפנת מברקים השתמשנו בכמה ספרי כיס אנגלים אשר היו אז להיטים, והטבלאות היו מסודרות וברורות. כדי לזרז את הפעולה, נהגנו לבצע את ההצפנות בזוגות: אחד מקריא מן הפתק והשני מחפש בטבלה. מישהר מצא בחצר מסרגה מפלסטיק והשתמשנו בה כמו ב"אצבע" לקריאת התורה. בגלל צבעה הירוק היא כונתה "green needle" ונכנסה לתקן מחייב וכבר לא ניתן להצפין או לפענח בלעדיה.

כעבור זמן הועברתי לפאריס. הגדעונים התגודרו אז בוויולה מרוחקת מן העיר, ומן ההמולה הישראלית. פאריס הייתה גם תוכן התשדורות היה אחר לגמרי. במקום לדבר על ספינות – פרטיהן, ציודן ויעדן, ועל העולים – תנועותיהם, המחנות ומצב האספקה, כאן דובר על מפגשים, פוליטיקה ורכישות נשק.

צחקנו פעם הרבה מקטע מברקו של פנחס קוזלובסקי (ספיר): "... במשלוח 1000 צינורות בקליבר 7.9 ו-10000 מסמרים מאותו קליבר...". מאידך, במרסיי היינו מעורבים אישית יותר, היינו בתוך העניינים והבנו במה מדובר, ואילו כאן היינו רק כלי להעברת מברקים – חשובים אשר יהיו – ללא נגיעה אישית.

אני זוכר שפעם נשלחתי מפאריס למרסיי להעביד סכום כסף למשרד המקומי – נדמה לי 12 מיליונים של פרנקים. בשבילי היה זה סכום דמיוני; רק המילה "מיליון" עוררה התרגשות. לבשתי מעיל ארוך ומילאתי את כל הכיסים והפתחים האפשריים בחבילות שטרות. נסעתי ברכבת לילה. הדרך נמשכה כ-12 שעות ולא עצמתי עין לרגע. בכל אדם שנכנס לתא ראיתי שודר ותכננתי את ההגנה. חשוב שדמי כיס שלנו היו 500 פרנקים לחודש וידענו לחסוך מזה למתנות.

בארץ פרצו מהומות והתקפות הכנופיות. על מנת ליידע את צבור השליחים באירופה על המצב, הונהג שידור "מבזק החדשות" מתל אביב. לילה לילה בחצות היינו מתיישבים ליד המקלטים ומלאי התרגשות היינו מחפשים את התחנה "נעפ-דו-ילה" ורושמים את החדשות הטרויות. חידוש נוסף היה, שהשידור היה בשפה גלויה ולא בחמישיות קוד (אבל כמובן במורס).

בפברואר 48 קמתי ועשיתי את המעשה. פניתי ובקשתי חופשה של חודש לשם נסיעה לפולניה. שם, בעירי קרקוב נשארה גניה, חברתי מתקופת המלחמה, שנתקעה מאחורי מסך הברזל וכל מאמצי להוציאה משם כשלו. באחד הערבים במחנה ריכוז נדרנו נדר שאם נשרוד, נגיע ארצה ונתחתן בבית ילדוטי בשכונת בורוכוב. הנה עברו כבר שלוש שנים ואינני מסוגל לקיים את ההבטחה. לא עזרו כל השליחים והעסקנים ואף לא שגרירנו בוורשה יולק ברזילי, אצלו שרתי במקהלה בהיותי בנגבה. נאצלנו להסתפק בחילופי מכתבים, אבל עכשיו גברו געגועי והחלטתי לנסוע לבקרה. מן המשרד קיבלתי דרכון מפוברק עם תמונתי ופתק קטן: "הנ"ל הוא איש שלנו – נא לעזור לו". כפי שהתברר לא היה גבול או מחסום, שהפתק הזה לא ידע לפתוח. המשימה בוצעה במלואה; הפתק כאמור פעל פלאים והמבריחים העבירו אותי דרך הגבולות.

אחרי הרפתקאות הגעתי לקרקוב ונפגשתי עם חברתי. חידשתי את שבועת האמונים. שלי וכעבור שבוע חזרתי לפראג, שם הייתי עד ראייה להשתלטות הקומוניסטים על המדינה והשתתפתי בלווייה המונית של יאן מסאריק, שר החוץ, שנרצח על ידם. את הדרך חזרה עשיתי ברכבת בתא אחד עם שליח מאחד הקיבוצים, איש הבריחה. הוא היה מבריח מנוסה; מיד עם היכנסו לתא שלף מברג והתחיל להסיר את השלטים מן הקירות, תחב מאחוריהם סכומי כסף והבריג אותם בחזרה ...

בשובי למרסיי הופתעתי מן הסדר והניקיון ששררו במזרע. הגיעה לשם קבוצת סטודנטים ישראלים מגויסים משווייץ שהיוו תגבורת ארגונית במחנה מזרע וב"מחנה גדול". אחת מהם, שרה'לה נתמנתה לאקונומית ופתאום היה סדר ואפילו ארוחות חמות.

במרץ 1948 נשלחתי לנאפולי ועליתי על סיפון אוניית המשא "מאסטרלה", שכונתה אחר כך "הזקן" על שמו של יהודה ארזי. הוא בעצמו התהלך על הסיפון והשגיח על העמסת 20 ארגזים שהגיעו משווייץ. כל ארגז הכיל תותח – היו אלה תותחי שדה על גלגלי עץ ששרתו בצבאות אירופה לפני עשרות, אם לא יותר, שנים. בפיהם של המלגלים הם זכו לכינוי "נפוליאונצ'יקים". ראיתי אותם כעבור 50 שנים בבית ההגנה בתל אביב, הם דמו עכשיו יותר לחלק ממערכת חיילי עופרת. בימים ההם רק המילה "תותח" העלתה רטט והתפעמות ...

הפיקוד היה בידי דודלה. אני זוכר בערגה את החודשים שבילינו יחד. כל הצוות היה איטלקי, ברובו מדרום איטליה. הקצין הראשון, סיניור פונטנה שמוצאו מטוסקנה, הדגיש כל העת שהוא האיטלקי היחידי בחבורה ואילו כל היתר...ערבים. מלח אחר בשם ג'ובאני לא דיבר איטלקית כלל אלא נפוליטנית! רב החובל מסיציליה דיבר אתו בעזרת מתורגמן. אותו ג'ובאני היה מספר שגיסו עבר ניתוח קשה. "איזה?" הוא הרהר: "מה אני יודע... אפדיצ'ילין...". דודלה היה מוציא את הסקסטנט של האונייה ושוקע בחישובים, מה שגירה את סיניור פונטנה וגם הוא שיחק עם המכשיר המאובק. לא תמיד החישובים שלהם תאמו, אבל למדתי כבר שבים התיכון לא חייבים לסמוך על ה"פוזישן" – האונייה תגיע תמיד למטרה.

כשעברנו את מיצר מסינה, השתתה שם האונייה ליום אחד. נאלצתי להחביא את המכשירים מתחת לערמת פחם. הוזמנו לביתו של רב חובל לארוחה חגיגית ואז התברר ששנינו נראים כאילו ברחנו זה עתה מבית הסוהר. נכנסנו לחנות בל-בו וכעבור זמן יצאנו משם מהודרים "מכף הרגל ועד הראש" ומוכנים לכל משימה דיפלומטית.

הפלגנו לים האדריאטי ונכנסנו לנמל קטן בשם שיבניק ביוגוסלביה. כאן היינו אמורים להעמיס משלוח נשק גדול מצ'כוסלובקיה. טפלו בנו בנאמנות שרותי הביטחון. ראש המשטרה היה מגיע בבקר והולך עם הטבח לשוק לקנות ירקות, לוקח את הכביסה, וגם מעביר לנו ידיעות אודות המשלוח אשר הגיע מפראג בטלפרינטר של הבולשת. חיכינו לבוא המשלוח ובינתיים הדבר היחידי שאפשר היה לעשות בעיירה, זה לטייל על הרציף בערב ולשתות מיץ פטל – "מאלינוב". היה עוד להיט אחד: משחת שיניים, אשר שמה ביוגוסלביה "פאסטה נא זובי" הלהיב את הישראלים וגרם לקנייתם. כדי להחיות את האווירה, הצבנו על הסיפון גרמפון עתיק עם מנאלה ומדי ערב השמענו שירי עם איטלקיים, פתאום הפכנו למרכז בידור של המקום. היוגוסלבים התייחסו אלינו בכבוד גדול; בעיניהם היינו "ברייסקה פרטיזני" הנלחמים באימפריאליזם בריטי ומשתייכים למשפחת הגוש הסוציאליסטי. הם העניקו לדודלה ולי מדליה עם כוכב אדום מטעם ארגון הפרטיזנים. לבסוף הגיעו הקרונות עם המשלוח המצופה מצ'כיה, ממש עד הרציף. לאחר ההעמסה הפלגנו דרומה. רק מלחשוב מה יש לנו בארגזים, אפשר היה לקבל סחרחורת: נוסף על התותחים היו שם 5000 רובי מאוזר ("הרובים הצ'כים") וחמישה מיליון כדורים! כמובן צריך להסתכל על זה בפרופורציה של שנת תש"ח. המלחים האיטלקים עשו חשבון שנשהה בארץ לפחות שבוע לצורך הפריקה ותכננו לעשות חיים בבתי זונות. ברוב תמימותי התחלתי להתווכח אתם, שאולי הם רגילים לנאפולי, אבל בארץ לא קיימים מוסדות כאלה. הם צחקו ואמרו שייקחו אותי אתם ואווכח. חיפה הייתה עוד בשליטת הבריטים ועל כן תוכננה הפריקה להתבצע בתל אביב, זה סיבך עוד יותר את לוח הזמנים. ימים אחדים לפני ההגעה קבלתי מברק כו כתוב, שאם נעצר על ידי כלי שיט עוין – עלינו להטביע את האונייה. ירדנו עם דודלה לחדר המכונות ואתרנו את המגופים, אותם יש לפתוח במקרה כזה.

לא היו לנו פקפוקים לגבי הביצוע אבל נותרה בעיה קטנה: בעת הירידה למצולות האם עלינו לעמוד על גשר הפיקוד ולהצדיע או סתם לשיר "התקווה"? (כך זכרנו מן הסרטים). באחר הימים קבלתי מברק על הכרזת המדינה. שמענו את החדשה בבי.בי.סי. נכנסנו בלילה לנמל תל אביב וכאן ציפתה לנו הפתעה – כמעט כל גדולי הישוב באו לקבל את פנינו. מה שעוד יותר חשוב: כל יוצאי סלוניקי גויסו למבצע הפריקה אשר התנהל ביעילות ובמהירות מדהימה. הסלוניקאים התנפלו על המחסנים. לאיטלקים יצאו העיניים. הארגזים ממש עפו מבטן האונייה ונערמו על ה"מעונות". בהגיעם למזח חזר המעשה על עצמו. המשאיות החלו לנוע ולעזוב את שטח הנמל. בתל אביב נפוצה כבר הידיעה על הגעת הנשק ואנשים רבים התקהלו באמצע הלילה על יד שערי הנמל, ספרו את המשאיות ורבים בכו. צעדנו ברחובות השוממים והמואפלים וכל צעד השמיע קול חריקה של זכוכית שבורה. התברר שבמשך היום הגיחו מטוסים מצרים והפציצו את העיר. ישראל גלילי לקח אותנו בג'יפ לסיור בתל אביב. הוא הכניס אותנו לאיזו מסעדה ושם בדיוק נערכה שמחה כלשהי. עבורנו זה היה הלם קרב אמיתי (ואולי גם לנוכחים) – היינו מלוכלכים, מיוזעים, מצופים אבק פחם, בבגדי עבודה מטונפים ונקלענו לאולם חגיגי ומקושט, מלא אור, ובין שולחנות ערוכים בכל טוב. קהל במיטב מחלצותיו! הרגשנו מאוד לא בנוח, כאילו שנפלנו מכוך לכת אחר ומיהרנו להסתלק.

לפנות בוקר הופסקה הפריקה והפלגנו ללב ים מחשש הפצצת המטוסים. המלאכה הושלמה בלילה השני והפלגנו שוב צפונה – למגינת לבם של אנשי הצוות. כל תכנוניהם ירדו לטמיון. בדיבוריהם נצטיירו הסלוניקאים כשדים, בחייהם לא ראו פריקה מטורפת כזאת. התותחים לא נשאר זמן רב בארגזיהם; תוך יממה פעלו ורעמו בכביש ירושלים ובדגניה. סופר לי שלמחרת היום הופיע מאמרו שלמשה שרתוק ב"דבר" והוא העריך שהתותחים הביאו למפנה במערכה בשתי החזיתות.

סופר גם שהצוות אשר הפעילו את ה"ארטילריה" היו מורכבים מאנשי גח"ל רוסיים יוצאי הצבא האדום, וכל הפקודות בקשר ניתנו ברוסית ...

בהפלגה שניה משיבניק העמסנו פריטים לא פחות מלהיבים. נוסף ל-10.000 רובים צ'כים היו הפעם 35 מיליון כדורים ובתור קצפת לקישוט העוגה: 2200 מקלעים בינונים ("שפנדאו") ו-1100 מקלעים כבדים ("בזה"). זכינו גם לאורחים להפלגה הביתה: קבוצת אנשי פלמ"ח אשר הפעילו מחנות אמונים של גח"ל בצ'כיה תפסו איתנו טרמפ. הפעם העמסנו גם כמות פחם עודפת שתאפשר חזרה מתל אביב ללא תדלוק, כל הסיפון הפך לערמת פחם גדולה. הבחורים הסתובבו כל היום על הסיפון ובמהרה נראו מפויחיס כמו כורי פחם. הם לא היו רגילים למטבח איטלקי (פסטה 3 פעמים ביום) ודרשו רק סלטי ירקות. ג'באני היה מביא להם את מבוקשם ומלמל מתחת לאף: "ברבארי...". הפייטרים האלה לא יכלו לעמוד בפיתוי כל הארגזים מלאי בשק ולמרות אזהרתנו פתחו אחד מהם המכיל מקלעי "שפנדאו". במהרה הפכה האוניה לשדה מטווחים ומכל פינה הדהדו היריות. אך איזו בוש – הכלים ירו רק יריות בודדות וסרבו לירות אש שוטפת אשר למענה נוצרו. איש איש הסתגר בפינתו על הסיפון. כדי להציל את כבודו הצבאי ולהוכיח את עליונותו – פירק והרכיב, פירק והרכיב ו... שוב אותו דבר! הכלי מסרב לירות אש שוטפת. הם הסתובבו בבושת פנים כי גם גאוותם המקצועית נפגעה קשות וגם נמנעה מהם הזדמנות חד פעמית לערוך פנטאזיה ללא פיקוח על התחמושת... סופר לי אחר כך שאת הבעיה פתר בארץ נשק באחד הקיבוצים ששלב כל כלי בתורו עם משור מכוני ובצע הרצה פרימיטיבית אך יעילה של כמה שעות – והכלים התחילו לפעול.

כשהגענו לתל אביב חזר על עצמו חזיון הפריקה המואצת. בעוד מועד בקשתי שלתקופת הפריקה יחליף אותי גדעוני אחר וסדרתי מפגש לילי עם קרובי משכונת ברוכוב וצפון תל אביב. אכן הגיע שמשון והוא שהשתתף בהפלגה מחוץ לנמל במשך היום ואילו אני ביליתי עם דודותיי ובני דודי אשר עד כה היה להם שמץ של מושג: במה שאני עוסק ולמה זה פתאום עזבתי את הקיבוץ.

לחווית "הזקן" התגנב צליל צורם אחד. צורף לנו עוד נוסע – בן ירושלמי, כביכול מטעם הרכש. מן ההתחלה התחיל להתנהג כמו בעל בית מתנשא, התערב וניהל עיניינים. הדבר מאוד חרה לנו, לא היינו רגילים לצורה כזאת של התנהגות. בהפלגה חוזרת בקשנו שנינו להשתחרר, וניתן לנו.

נשלחתי לוויולה ליד גאטה ופספסתי השתתפות בהרפתקת "לינו". עובד [שדה] הקדים אותי בתור וזכה בחוויה ובתהילה. אני נאלצתי להסתפק בחווית הקמת קשר אתו. בעת ההיא הפלגתי בכמה ספינות, מהן אזכיר שתיים. "פביו" (ובכנויה: "המורד") הייתה ספינת עץ קטנה עם רב חובל קשיש שישב כל הזמן עם רגליים מכווצות על שולחן המפות ומלמל דברי כישוף או תפילה. פעם אחת, בגלל הסערה, נמלטנו לאיזה מפרצון אי יווני ומיד הופיעה המשטרה. לקובה הימאי היה דרכון בריטי והציג אותו בגאווה, ואני מצאתי רק פנקס חבר קופת חולים. הסברתי לשוטרים שזה הדרכון החדש של מדינת ישראל. הם עלעלו בו פעם מצד שמאל ופעם מצד ימין ולא הבינו למה זה הצילום בא בסוף הדרכון; אני הוספתי שם את שמי באותיות לטיניות אשר בלאו הכי הם לא יכלו לקרוא כי ידעו רק יוונית. בסוף הניחו לנו. בחיפה עליתי על "שאר ישוב" – ספינת העפלה לשעבר ומשופצת. החידוש המהפכני היה שעל ראש התורן התנפנף דגל ישראלי. גם רב החובל והצוות היו ישראליים. רק תחנת אלחוט הייתה לא חוקית – אבל לזה הייתי מורגל. היו לנו גם כמה קדטים, בוגרי בית הספר הימי. כאשר הגענו למסינה, אסר רב החובל לרדת לחוף פן תושחתנה מידותיהם. לאחר הפצרותינו נאות להתיר להם לרדת לזמן קצוב. הם קבלו מאתנו – "זאבי הים" הוותיקים – תדרוך לא להתפתות לקנות מציאות כמו "בד אנגלי משובח", לא להלוות כספים למלחים אמריקאים אשר כביכול פספסו את ספינותיהם אבל לגמרי במקרה נותר להם בכיס איזה תכשיט יקר ערך, לא לקנות עטי פארקר 51 שהיו להיט התקופה, כי אלה מתוצרת מקומית היו ריקים בפנים, וכמובן לא ללכת למקומות מפוקפקים. הסוף היה, שזמן קצר לפני ההפלגה בא לרציף המון זועם של בעלי חנויות באזור הנמל, שרומו ונגזלו על ידי... הקדטים התמימים!... היה לי עוד מקרה משעשע עם רב חובל זה: הוא נהג כל בוקר להושיט יד החוצה

דרך חלון הקבינה שלו, על מנת לקבוע את טיב מזג האוויר. רצה הגורל שבבוקרו של יום אחד עמדתי אני על הגשר, ומה לעשות – השתנתי (אמנם עם קיום של הכלל הימי המקודש "קונטרה ווינדום נון פישנדום"). האיש הרגיש טיפות ועלה למשמרת עטוף במעיל גשם.

הייתה עוד הפלגה מסעירה: הבאת ספינה ממרסיי עבור חיל הים הישראלי. הספינה בשם "יוקטן" הייתה מסוג של ציידת צוללות ונרכשה בארה"ב, כשהיא מצוידת ומאובזרת היטב, להוציא הנשק. הייתה לה תחנת אלחוט "אמיתית" על כל ציודה ואפילו רדאר. והיא יכלה לפתח מהירות מסחררת לאותם הימים, של 22 קשר – ממש עוצרת נשימה! לזכות בהפלגה כזאת זה כמעט לזכות ב"בלו ריבון" על חציית האוקיאנוס. הכינוי שלה היה "נגה" (כשם נכדתי שנולדה 50 שנים מאוחר יותר) ובחיל הים היא זכתה לשם "ק-26". כשנסכסו למפרץ חיפה, בכל האזור שררה עלטה כבדה בגלל האפלה. הובטח לנו בקשר שתהיה מדורה גדולה על הכרמל בתור מגדלור, חפשו לשווא את המדורה ואת הכרמל ולא ידענו בדיוק איפה אנחנו נמצאים. פתאום הופנה אלינו זרקור חזק על ידי אוניית קרב כלשהי. לאורו של הירח יכולנו להבחין רק בצללית האופיינית מעוררת פחד של אוניית קרב על תותחיה. באיתות פנס הם פתחו בחקירה המקובלת: What ship? What flag? What destination? ואנחנו עונים ומשקשקים, ולא ברור לנו מי הם ואיפה אנחנו. בסוף הוברר לנו שזאת אוניית קרב ישראלית ושאונו בפתחו של מפרץ חיפה – עברו עלינו רגעי מתח וחרדה. ומה רבה היתה ההפתעה כשהתברר שלמעשה זאת היא "התקווה" הישנה שלי, משופצת ומצוידת בתותחי עץ אימתנים.

בדצמבר 1948 עליתי על אוניית הנוסעים "אילת" – התחנה האחרונה בקריירה הימית שלי וגם הכי ארוכה, היא נמשכה קרוב לשנה. ההפלגות הפכו לעניין של שגרה; כינוינו את עצמנו "שרות מוניות חיפה – בארי". בנתיב זה ערכנו למעלה מעשרים הפלגות בלוקחנו מדי פעם כ-400 עולים. הרכבות היו מגיעות עד הרציף. העולים היו עוברים מן הקרון לאונייה, מיד מפליגים וחוזר חלילה. היו כמה הפלגות בודדות למרסיי. כך גם זכינו להיות האונייה הראשונה המניפה דגל ישראל בנמל איסטנבול. גרמנו להתרגשות רבה בקרב יהודי העיר שלא עזבו אותנו לרגע. נכנסנו לבית קפה ואכלנו בעשרה גרוש מנדטוריים צלחת גדולה עם מבחר חלבות, חצי שנה לא יכולנו יותר להכניס דבר מתוק לפה. במחצית 1949 שונה מסלולנו ועברנו לקו חיפה - טריפולי, כמובן גם כאן היינו הראשונים עם דגל ישראל ועוררנו התרגשות עוד יותר גדולה. הבריטים עמדו להעביר את השליטה בלוב למלך אידריס. המוסד עשה מאמץ גדול למלט את היהודים משם בעוד מועד.

האווירה בלוב הייתה מחושמלת, האוכלוסייה היהודית הייתה במתח רב ופתאום הגענו אנחנו, המושיעים. הקהילה ערכה לכבודנו קבלת פנים נלהבת וספורים בעיר. בקרנו ברחוב הראשי, שכל החנויות בו היו שייכות. ליהודים אמידים (אל דאגה, הם לא עלו ארצה; אפשר לפגוש אותם ברומא). זכינו להעלות כמעט מחצית מיהודי לוב; את ה"חצי השני" השיטה "תיאודור הרצל" – עוד אוניית מעפילים ששופצה והוכנסה לקו. מדי פעם היינו נפגשים בלב ים, על הקו – כל אחת בכיוון נגדי. הייתה שמחה גדולה, צפירות ואיתותים.

העמסת העולים בטריפולי הייתה רעשנית וססגונית. תחילה נשלחו ארצה כל הילדים היתומים, נכים, עניי הקהילה ומקרים סוציאליים. רק אחר כך הופיעו חמולות שלמות ממקומות מרוחקים.

יהודי טיגרה, כפר יהודי בפאתי המדבר, שבו התגוררו במחילות תת-קרקעיות, עלו על הסיפון עם מגשי גחלים לוחטים והמשיכו לבשל את ארוחותיהם על סיפון העץ שלנו. זה כמעט הכניס את רב החובל להתקף טירוף. הוא התחיל להשתולל. רק אחר כך עלו קבוצות נוער מאורגנות ובסוף יתר האוכלוסייה. השועים האמידים חיכו עד הרגע האחרון ואז עזבו... לאיטליה. כל התהליך הזה העלה בי זיכרונות של מקום אחר ושל תקופה אחרת. הדגם הקלאסי של חיסול קהילה חוזר על עצמו.

בעת עבודתי על "אילת" עברתי עוד חוויה חריגה. בתקופה מסוימת העברנו ארצה מבארי את יהודי שנחאי בסין. רובם היו יוצאי רוסיה הצארית וגרמניה. הם הורשו לטוס לרומא, משם הגיעו ברכבות לבארי. בעת ההפלגה נפטר פתאום איש קשיש אחד. לא ידענו מה לעשות. זה קרה בקיץ לוחט והיינו באמצע הדרך בין איטליה והארץ. לא ניתן היה לשמור את הגופה באונייה. באלחוט קבלנו מן הארץ הוראה לערוך לנפטר קבורה ימית מכובדת ולשמור על כל כללי הטקס, אכן הדבר בוצע בחצות הלילה בנוכחות קבוצת אנשים מצומצמת. הדבר השאיר עלי רושם רב וחשבתי על כל אלה שאפילו בקבורה ממין זה לא זכו.

לקראת החורף 1949 נפרדתי מן האונייה שכבר מזמן הייתה לי לבית ומן הצוות שהיה למשפחה.

הצטרפתי לקורס להכשרת אלחוטאים ימיים מורשים. הקורס – ראשון במדינת ישראל – התקיים בטכניון בחיפה. השתתפה בו קבוצת גדעונים נכבדה, אלחוטאי חיל הים וביניהם כמה מבוגרי הקורס שלי במרסיי ועוד שלושה אלחוטאים בעלי וותק בצי סוחר עוד מימי המנדט. לקבוצה שלנו קראו "הפיראטים": למרות הוותק הימי והניסיון – מעולם לא עבדנו על פי חוקים בינלאומיים, יותר נכון, נגדם. מעניין לציין שבתום הקורס עברו רק הפיראטים את הבחינות וזכו לתעודת קצין אלחוט בצי המסחרי.

במשך כל חמש השנים – להוציא ביקור של שבוע ימים – התקיים הקשר ביני ובין אהובתי בדואר בלבד, והסתכם בכמה קילוגרמים של מכתבים שנדדו בשני הכיוונים. היא נתקעה מאחורי מסך הברזל ואנחנו שילמנו את מחיר המלחמה הקרה. הנה בסוף שנת 1949 גניה נתבשרה שהיא רשאית לעזוב את פולניה, ומיד. היא לא חיכתה הרבה ובתחילת ינואר הגיעה ב"גלילה" לחיפה. ובאותו זמן אירעו עוד שני דברים: שוחררתי מן הצבא וקיבלתי את התעודה הרשמית ועמדתי לעלות על אונייה – זו הפעם הראשונה באופן לגאלי. מרגע זה התגלגלו העניינים באופן מזורז. תוך שבוע נערכה החופה – כמובן בשכונת בורוכוב (והשנה חגגנו 50 שנה לנישואינו). הרעיה הטרייה אמרה "נייט" להמשך הקריירה הימית – היא שמעה יותר מדי סיפורים על "ידידות" המחכות בכל נמל – ואז עשינו את הצעד המתבקש: הלכנו לקיבוץ, בו נמצאו חברי הגרעין מנגבה ולשם הגיעו מעפילי "התקווה" המוחזרים מקפריסין. החלפתי את הכובע הלבן בכובע טמבל ואת מפתח מורס במפתח שבדי ועבדתי במוסך. גניה נהייתה גננת נוי ונטעה אלפי עצים אשר היום מכסים את הגבעות ביציאה מואדי ערה. בארץ הוקם מערך מילואים וצורפתי לפלוגת קשר של חטיבה 9, חטיבת העמק. שוב נפגשנו, חברים רבים מימי ההעפלה, וימי ההתייצבות הפכו לאירועים חברתיים והעלאת זיכרונות וצ'יזבטים, כשהדור הצעיר מאזין ושותה בצמא את סיפורינו. הטבענו חותם על המבנה החברתי של הפלוגה וכך זה נשמר במשך עשרות שנים. זכיתי להשתתף במסע המופלא של חטיבה 9 לשארם אל שייך (ובהזדמנות זו להשתולל קצת בקשר לא "מכופתר" עם הנחתות של חיל הים שליוו אותנו). במלחמת ששת הימים וביום הכיפורים שירתי כבר במסגרת פיקוד הדרום, לאחר עזיבתנו לבאר שבע. בקיבוץ נולדו גם שני ילדינו.

בעיר הדרומית שהייתה אז עיירה של 30,000 תושבים נאלצנו להתחיל שוב מחדש. עבדתי שנתיים במוסכי ציוד כבד של סולל בונה ואחר כך זכיתי בתפקיד מנהל טכני של המנפטה בנגב.

במרצת עבודתי זכיתי בפרס קפלן על הישגי, מה שלא הפריע לבעלי המפעל החדשים, קרי התנועה הקיבוצית, לפטר אותי כעבור 23 שנים. הספקתי עוד לעבוד 6 שנים במפעלי ים המלח.

היום, לעת זקנה, אני נהנה מכל רגע, שומע הרצאות באוניברסיטה הנפלאה של באר שבע, מתנדב כמורה באולפן לעולים חדשים, חבר בקבוצת מתנדבים המתרגמים עדויות פולניות לעברית עבור יד ושם, מופיע לעתים בפני נוער וחיילים, מספר על קורותיי ומבקר את ילדי ונכדי. אני מקיים חיי חברה בכמה מעגלים שונים ומשונים: קבוצת נעורים וימי המלחמה, קבוצת אנשי ההעפלה והים, חברים מן העידן הקיבוצי וותיקי באר שבע.... ותמיד ימצא עוד מישהו שלא שייך לשום חוג.

חיי היו עשירי באירועים ובזיכרונות, אם כי לא תמיד מאושרים. כשאני מסתכל אחורה – אזי זה לא בזעם אלא בערגה, בהתרגשות ובתחושת סיפוק. למרות הסבל, הייאוש והאובדן שעברתי – זכיתי לתרום ולהשתתף באתוס הגדול של בנין המולדת כנציגם של כל יקירי שאבדו ונמחקו – בשמי ובשמם.